KONRAD ADENAUER STIFTUNG

Հայաստան. Որտեղ ավարտվում և սկսվում է եվրոպական քաղաքական տարածքը

Սերգեյ Մինասյան

Քաղաքականության փաստաթուղթ
Երևան-Բրյուսել
Ապրիլ, 2026

Ամփոփում

Հայաստանը կարևոր դիրք է զբաղեցնում Հարավային Կովկասում Եվրամիության (ԵՄ) քաղաքական և ժողովրդավարական խթանման շահերի տեսանկյունից՝ ԵՄ աշխարհաքաղաքական և նորմատիվ օրակարգի ու շահերի համար աշխարհագրորեն ծայրամասային, բայց ռազմավարական առումով կենտրոնական:

2026 թվականի մայիսին կայանալիք Եվրոպական քաղաքական համայնքի (ԵՔՀ) գագաթնաժողովը և Երևանում կայանալիք ԵՄ - Հայաստան երկկողմանի առաջին գագաթնաժողովը պատմական հնարավորություն են ինչպես Հայաստանի եվրոպական ուղեգիծը ամրապնդելու, այնպես էլ վիճարկվող տարածաշրջաններում ԵՄ-ի՝ որպես անվտանգության գործ չի և նորմատիվ ուժի հեղինակությունը ցուցադրելու համար:

Ինտեգրման ընթացիկ կարգավիճակը. Հայաստանը ԵՄ-ի հետ աննախադեպ խոր գործընկերության է հասել՝ լինելով ոչ թեկնածու երկիր իր Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի (CEPA) իրականացման, Հայաստանում ԵՄ առաքելության (EUMA) տեղակայման, Հայաստանում ԵՄ գործընկերության առաքելության (EUPMA) տեղակայման, Եվրոպական խաղաղության հիմնադրամի (EPF) կողմից ոչ մահացու ռազմական օգնության տրամադրման, «Դիմակայունություն և աճ» ծրագրի, ինչպես նաև այլ միջոցառումների միջոցով: Հայաստանի՝ 2025 թվականի մարտի «Եվրոպական միությանը Հայաստանի անդամակցության գործընթացի մեկնարկի մասին» օրենքը և 2025 թվականի դեկտեմբերի «ՀՀ-ԵՄ գործընկերության ռազմավարական օրակարգը» պաշտոնականացրին շրջանակները, որոնցում առաջնահերթություն տրվեց քաղաքական գործընկերությանը, անվտանգության ոլորտում համագործակցությանը, տնտեսական դիվերսիֆիկացիային և անդրտարածաշրջանային կապակցվածությանը:

ԵՄ-ի համար ռազմավարական արժեքի առաջարկ. Հայաստանը բավարարում է ԵՄ-ի չորս հիմնական շահերը.

(1) որպես Հարավային Կովկասի միակ ժողովրդավարական գործընկեր այս փուլում, որը կայուն բարեփոխումների թափ և պատրաստակամություն է ցուցաբերում ԵՄ-ի հետ միասին ավելի մեծ պատասխանատվություն ստանձնելու,

(2) որպես Միջին միջանցքի (TITR) և ԱՄՆ-ի աջակցությամբ TRIPP կապի դարպաս, որը Եվրոպան միացնում է Կենտրոնական Ասիայի հետ՝ չնայած տարածաշրջանի ռազմական և աշխարհաքաղաքական շարունակական վտանգներին ու մարտահրավերներին,

(3) արժեքների վրա հիմնված և աշխարհագրական հիմքով ԵՄ ընդլայնման ինտեգրման փորձարկային դեպք,

(4) որպես հակակշիռ Հարավային Կովկասի վիճելի տարածաշրջանում մրցակցող աշխարհաքաղաքական գործիչների ազդեցությանը՝ կենտրոնանալով առաջադեմ տեխնոլոգիական զարգացման և տնտեսական շահերի վրա:

Ռազմավարական արժեքի առաջարկ Հայաստանին. ԵՄ-ի հետ համագործակցության խորացումը համապատասխանում է Հայաստանի ազգային շահերին.

(1) ժողովրդավարական համախմբման և ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների արագացման, ինչպես նաև իրավունքի գերակայության և կառավարման դիմադրողականության ամրապնդման միջոցով,

(2) տնտեսական դիվերսիֆիկացիայի և կառուցվածքային կախվածությունների նվազեցման միջոցով՝ ԵՄ շուկաներ մուտք գործելու, ներդրումների և կարգավորիչ համաձայնեցման միջոցով,

(3) աշխարհաքաղաքական դիմադրողականության բարձրացման միջոցով՝ ներառյալ քաղաքական և տեխնիկական աջակցությունը անվտանգության, սահմանների կառավարման և հիբրիդային սպառնալիքների դեմ պայքարի ոլորտներում,

(4) ԵՄ-ից աջակցվող (Միջին միջանցք/ TITR) և ԱՄՆ-ից աջակցվող (TRIPP) կապի նախաձեռնությունների հետ ինտեգրման միջոցով՝ այդպիսով Հայաստանը դիրքավորելով որպես խաղաղ տարանցիկ հանգույց:

Քաղաքական սահմանափակումներ. Կառուցվածքային խոչընդոտներից են Հայաստանի անդամակցությունը Եվրասիական տնտեսական միությանը (ԵԱՏՄ), որը խանգարում է Խոր և համապարփակ ազատ առևտրի համաձայնագրի (ԽՀԱԱՀ/DCFTA) միջոցով Հայաստանի ավելի խոր տնտեսական ինտեգրումը ԵՄ-ին, Երկրի հարաբերական աշխարհագրական մեկուսացումը, որը սահմանափակում է ենթակառուցվածքային կապը, ԵՄ անվտանգային երաշխիքների և քաղաքական պարտավորությունների վերաբերյալ վստահության բացերը, Հայաստան-Ադրբեջան հարաբերությունների կարգավորման չլուծված վտանգները, ինչպես նաև բարդ հարևանությամբ տեղակայումը՝ հակամարտության հակված Թուրքիայի և հակամարտության մեջ ներգրավված Իրանի միջև գտնվելը:

Քաղաքականության առաջարկություններ. Արագացնել վիզաների ազատականացման գործընթացը, ընդլայնել ֆինանսական օժանդակության մեխանիզմները՝ գերազանցելով ներկայիս հատկացումները, արագացնել ոլորտային ինտեգրումը (SEPA՝ Միասնական եվրոպական վճարումների տարածք, ԵՄ ռոումինգ, Թվային միասնական շուկա), ընդլայնել անվտանգության համագործակցության շրջանակները՝ ներառյալ Հայաստանի ռազմավարական հաղորդակցման գործիքներն ու կարողությունները, հիբրիդային սպառնալիքների դեմ պայքարի միջոցառումների աջակցությունը, ինչպես նաև TRIPP-ի կիրառման հեռանկարների վերաբերյալ ԵՄ-ԱՄՆ պաշտոնական երկխոսությունը՝ եվրոպական կապուղիների ներդրումներն ու շահերը պաշտպանելու համար ներկա բարդ աշխարհաքաղաքական և տարածաշրջանային անվտանգության համատեքստում:

Հաջողությունը հաստատում է ԵՄ կարողությունը՝ աջակցելու ժողովրդավար գործընկերներին աշխարհաքաղաքական առումով վիճարկելի տարածաշրջաններում, իսկ ձախողումը խարխլում է ԵՄ նորմատիվ և քաղաքական հեղինակությունը և հզորացնում է ավտորիտար այլընտրանքները Հայաստանի և այլ հարևան երկրների համար ավելի լայն աշխարհագրական տարածքում:

Ներածություն

2019 թվականի սեպտեմբերի 17-ին ԱՄՆ դեսպան Լին Մ. Թրեյսին և հայ պաշտոնյաները Մեղրիում՝ Հայաստանի ամենահարավային քաղաքում, նշեցին 510,000 դոլար արժողությամբ մշակութային պահպանության նախագծի ավարտը, որն այդ ժամանակ ԱՄՆ դեսպանների՝ մշակութային պահպանման հիմնադրամի ամենամեծ դրամաշնորհն էր Հայաստանում: Եռամյա նախաձեռնության շնորհիվ պահպանվել են ուշմիջնադարյան Սուրբ Հովհաննես եկեղեցու ծայրահեղ վտանգված հատվածներն ու վերականգնվել վանքի՝ 17-րդ դարի հայ-պարսկական ոճով հազվագյուտ որմնանկարները: Իրանի անմիջական սահմանին՝ Սյունիքի մարզի Մեղրի քաղաքում գտնվող հայկական այս եկեղեցու վերականգնումը խորհրդանշականորեն կանխագծեց ռազմավարական այն նշանակությունը, որը Հայաստանի այս հատվածը և ընդհանրապես ամբողջ փոքր հարավկովկասյան երկիրը հետագայում ձեռք կբերեր երկու հարթություններում. Հարավային Կովկասը և հարակից տարածաշրջանները վերաձևավորող լայնածավալ աշխարհաքաղաքական վերափոխումները, ինչպես նաև ԱՄՆ-ի կողմից խթանվող «Թրամփի ուղի՝ հանուն միջազգային խաղաղության և բարգավաճման» (TRIPP) և ԵՄ-ից հովանավորվող «Միջին միջանցքի» նման հավակնոտ ենթակառուցվածքային նախագծերը Հայաստանը դիրքավորում են զարգացող միջտարածաշրջանային կապի և, հնարավոր է, տարածաշրջանային խաղաղության և կայունության խաչմերուկում:

Սյունիքը՝ Հայաստանի ամենահարավային մարզը, ձգվում է Արաքս գետի երկայնքով՝ անմիջապես սահմանակցելով Իրանին: Այս տրանսպորտային և հաղորդակցական նեղ ճանապարհը, որը Մեղրիի մոտ սեղմվում է մինչև ընդամենը 44 կիլոմետրի, գտնվում է արևելքից Ադրբեջանի և արևմուտքից նրա էքսկլավի՝ Նախիջևանի միջև: Այստեղ, ինչպես ամբողջ Հայաստանում, քաղաքականությունն ու պատմությունը, անվտանգության հրամայականներն ու աշխարհագրական իրողությունները, ինչպես նաև տարածաշրջանային կապի սահմանափակումները անքակտելիորեն միահյուսված են: Սյունիքը մարմնավորում է այս հակասությունները.

- Հին քրիստոնեական ժառանգությունը դրսևորվում է լեռնային հովիտներում տեղակայված միջնադարյան եկեղեցիներով, տրանսպորտային և էներգետիկ միջանցքները՝ նեղ տարածքով, որոնք երկար ժամանակ արգելափակված էին, բայց այժմ դառնում են կենսականորեն կարևոր հեռանկարներ:
- Ռուս սահմանապահները խորհրդային տարիներից ի վեր շարունակում են հսկել Իրանի սահմանը:
- Իրանի հետ (որը ներկայումս հակամարտության մեջ է ԱՄՆ-ի և նրա դաշնակիցների հետ) Հայաստանի մաքսային կետերում խստացված արտահանման վերահսկողությունը բարելավվել է ամերիկյան և եվրոպական տեխնիկական աջակցության շնորհիվ:

2023 թվականի փետրվարից ի վեր Հայաստանում Եվրոպական Միության առաքելությունը (EUMA) հսկողություն է իրականացնում Սյունիքի սահմանների և հայ-ադրբեջանական ավելի լայն սահմանի երկայնքով՝ նպաստելով լարվածության զգալի դեէսկալացիային և կարգավորմանը՝ չնայած որոշ արտաքին դերակատարների դիմադրությանը:

Հենց այստեղ՝ Հայաստանի և ամբողջ Հարավային Կովկասի հարավարևելյան եզրին, ակնառու է դառնում աշխարհագրության և աշխարհաքաղաքականության միջև եղած հակասությունը. այստեղ է, որ աշխարհագրորեն ավարտվում է եվրոպական քաղաքական տարածքը, բայց նաև այստեղ է, որ այն վերստին սկսվում է՝ հատկապես իր մշակութային, նորմատիվ, տնտեսական, սոցիալական և քաղաքական հարթություններում:

Եվրոպական քաղաքական տարածքում Հայաստանի աճող կարևորությունը գերազանցում է զուտ աշխարհաքաղաքականությունը, աշխարհագրությունը կամ ենթակառուցվածքային գրավչությունը: Այս նշանակությունը պայմանավորված է բազմաթիվ ամրապնդող գործոններով՝ Հայաստանի քաղաքական վերնախավի և հասարակության շրջանում եվրոպական ձգտումների ուժեղացմամբ, երկրի ժողովրդավարական ձեռքբերումներով և մարդու իրավունքների ոլորտում առաջընթացով, ներքաղաքական դինամիկ բարեփոխումներով և ինստիտուցիոնալ զարգացմամբ, ինչպես նաև Հայաստանի տնտեսության մեջ թվային և տեխնոլոգիական առաջադեմ ոլորտների ծաղկմամբ: Նույնքան կարևոր են Հայաստան-Ադրբեջան խաղաղության ի հայտ եկող հեռանկարները, որոնց ակտիվորեն աջակցում է ԵՄ-ն՝ ԱՄՆ վերջին նախաձեռնությունների հետ համակարգված, և Հայաստանի ավելի լայն քաղաքական վերակողմնորոշումը դեպի նախաձեռնողական եվրոպական ինտեգրացիա: Վերջիվերջո, Հայաստանի քաղաքական աջակցությունն ու ներգրավվածությունն օգնում են ԵՄ-ին հասնելու տեսանելի արդյունքների և որպես վստահելի գլոբալ դերակատար Հարավային Կովկասում ամրապնդելու իր հեղինակությունը:

Այս նշանակությունը հատկապես ավելի է ընդգծվում Երևանում կայանալիք երկու պատմական գագաթնաժողովների համատեքստում: 2026 թվականի մայիսի 4-5-ին անկախությունից ի վեր առաջին անգամ Հայաստանի մայրաքաղաքը կհյուրընկալի իր պատմության մեջ ամենաներկայացուցչական միջազգային հավաքներից մեկը, որի ժամանակ եվրոպացի առաջնորդները կհավաքվեն՝ քննարկելու Եվրոպայի ապագա զարգացումը և եվրոպական քաղաքական տարածքի սահմանները Եվրոպական քաղաքական համայնքի 8-րդ գագաթնաժողովի և երկրորդ՝ ԵՄ-Հայաստան առաջին երկկողմ գագաթնաժողովի ընթացքում: Այս պատմական պահը բյուրեղացնում է Հայաստանի յուրահատուկ հակասությունը. մի ազգ, որը միաժամանակ գտնվում է Եվրոպայի աշխարհագրական ծայրամասում, բայց նաև գտնվում է եվրոպական նախագծի ներկայիս հաջողության պատմության նորմատիվ կենտրոնում՝ մարմնավորելով ինչպես եվրոպական արժեքների, ինստիտուտների և ազդեցության վերջնակետը, այնպես էլ հնարավոր ընդլայնումը:

Երկու գագաթնաժողովներն էլ կարևոր հնարավորություն կընձեռեն՝ ցուցադրելու ԵՄ-ի հետ ինստիտուցիոնալ համագործակցության թափը՝ միաժամանակ ընդունելով քաղաքական և կառուցվածքային սահմանափակումները, որոնք կաշկանդում են Հայաստանի եվրոպական ինտեգրումը այս փուլում, և դրանց հաղթահարման ջանքերը:

Ինստիտուցիոնալ շրջանակ և գործընկերության դինամիկա

Հայաստանը առանձնահատուկ դիրք է զբաղեցնում եվրոպական ինստիտուցիոնալ շրջանակներում՝ ցուցադրելով իր մասնակի բարդ ինտեգրումը: Այն Եվրոպայի խորհրդի (CoE) և Եվրոպայում անվտանգության և համագործակցության կազմակերպության (OSCE) լիիրավ անդամ է, իսկ 2022 թվականից ի վեր նաև ԵՀԽ-ի (EPC) հիմնադիր անդամ, ավելին՝ նրա ԵՄ-ի հետ հարաբերությունները գործում են 2021 թվականին ուժի մեջ մտած Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի (ՀԸԳՀ/CEPA) միջոցով, այլ ոչ թե թեկնածուի կարգավիճակի կամ ԽՀԱԱԳ (DCFTA) անդամակցության:

Պաշտպանության և անվտանգային ոլորտում համագործակցությունը ԵՄ-ի հետ զարմանալիորեն ամուր է, բայց սահմանափակ՝ ԱՊԸՔ/CSDP քաղաքացիական դիտորդական առաքելության (EUMA /ՀԵՄԱ) տեղակայում, Խաղաղության եվրոպական գործիքի (EPF) միջոցով զգալի ոչ մահացու ռազմական օգնություն, կառուցվածքային քաղաքական և անվտանգային երկխոսություններ, ԸԱԱՔ-ի (CFSP) աճող համապատասխանեցում և մասնակցություն ԵՄ ճգնաժամերի կառավարման առաքելություններին: ՆԱՏՕ-ի հետ համագործակցությունը, որը դեռևս Եվրոպայի գլխավոր ռազմական և անվտանգային կազմակերպությունն է, շարունակում է սահմանափակվել «Գործընկերություն հանուն խաղաղության» (PfP) ծրագրերով և ընդլայնված քաղաքական երկխոսությամբ:

Այս օրինաչափությունը բացահայտում է Հայաստանի ինստիտուցիոնալ պարադոքսը, որն արդիական է նաև Մոլդովայի և Արևմտյան Բալկանների ԵՄ գործընկեր երկրների համար. լայն ներգրավվածություն համաեվրոպական անվտանգային, մշակութային և քաղաքական երկխոսություններում, սակայն մշտական բացառում հիմնական ինտեգրացիոն քաղաքական, ռազմական և շարժունակության ինստիտուտներից (ԵՄ անդամակցություն, ՆԱՏՕ-ի դաշինք, Շենգենյան գոտի և այլն):

Այսպիսով, **Հայաստանը գտնվում է եվրոպական ինստիտուցիոնալ սահմանին՝ ակտիվորեն ներգրավված լինելով եվրոպական քաղաքական տարածքում և դիսկուրսներում՝ մնալով ինտեգրման ամենախոր շրջանակներից դուրս**:

Այնուամենայնիվ, վերջին տարիներին Հայաստանի և ԵՄ-ի միջև քաղաքական երկխոսության և համագործակցության թափն ու շրջանակը զգալիորեն արագացել են: 2025 թվականի մարտի 26-ին Հայաստանի խորհրդարանն ընդունեց «ԵՄ-ին ՀՀ անդամակցելու գործընթացի մեկնարկի մասին» օրենքը, որով պաշտոնապես հաստատվեց Հայաստանի ԵՄ անդամակցության ուղին և եվրաինտեգրումը պաշտոնապես ներառվեց Հայաստանի օրենսդրության մեջ՝ երկրի ներսում ունենալով ուժեղ հանրային աջակցություն: Այս կապակցությամբ Եվրոպական հանձնաժողովի նախագահ Ուրսուլա ֆոն դեր Լեյենը նշել է. «Եվրոպան ուս ուսի է կանգնած Հայաստանի հետ: Եվրոպայի և Հայաստանի հարաբերություններն այժմ ավելի սերտ են, քան երբևէ»:[1]

[1]Եվրոպական հանձնաժողովի նախագահ Ուրսուլա ֆոն դեր Լեյենի հայտարարությունը Եվրոպական խորհրդի նախագահ Անտոնիո Կոստայի և ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի հետ համատեղ մամուլի ասուլիսում, Բրյուսել, 2025 թվականի հուլիսի 14: Հղումը՝ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_25_1824

2025 թվականի հունիսին ԵՄ-ն և Հայաստանը քաղաքական համաձայնության եկան գործընկերության նոր օրակարգի շուրջ, որը սահմանում էր ավելի հավակնոտ համատեղ առաջնահերթություններ՝ ընդգրկելով համագործակցության բոլոր ուղղությունները: 2025 թվականի դեկտեմբերի 2-ին երկու կողմերն էլ ընդունեցին ԵՄ-ՀՀ գործընկերության ռազմավարական օրակարգը, որը փոխարինեց 2017 թվականի գործընկերության առաջնահերթություններին՝ նշանավորելով քաղաքական, տնտեսական և ոլորտային համագործակցության զգալի խորացումը: **ԵՄ - ՀՀ գործընկերության ռազմավարական օրակարգը հիմնված է երեք հիմնական ոլորտների վրա՝ 1) անվտանգության և պաշտպանության ոլորտում համագործակցության ամրապնդում, 2) ոլորտային համագործակցության ընդլայնում՝ աջակցելով տնտեսական դիվերսիֆիկացիային և հիմնական ոլորտներում կարգավորիչ համակարգերի հետագա համաձայնեցմանը, և 3) «Գլոբալ դարպասներ/«Global Gateway»-ի շրջանակներում ներդրումների վերականգնում**:[2]

«Ամրապնդված անվտանգության և պաշտպանության համագործակցության» բարձրացումը Ռազմավարական օրակարգի առաջին այունի մակարդակին ազդարարում է ռազմավարական այն առաջնահերթության մասին, որը երկու կողմերն էլ վերապահում են գործընկերության անվտանգային հարթությանը: Մինչ օրս Հայաստանի և ԵՄ-ի միջև անվտանգային ոլորտում համագործակցությունը՝ ներառյալ ՀԵՄԱ տեղակայումը, հեռանկարային ռազմական համագործակցությունը (ներառյալ երկկողմ կապերը ԵՄ որոշ ակտիվ անդամ պետությունների հետ), մասնակցությունը ճգնաժամերի կառավարմանը և անվտանգային այլ ձևաչափերը, ցույց է տալիս, որ Հայաստանը հասել է ներգրավվածության այնպիսի մակարդակի, որը սովորաբար բնորոշ է միայն ԵՄ թեկնածու երկրներին կամ ՆԱՏՕ-ի անդամներին: Այս աննախադեպ գործընկերությունը արտացոլում է ինչպես Հայաստանի ռազմավարական կարևորությունը ԵՄ-ի համար, այնպես էլ նրա համոզիչ ժողովրդավարական հեղինակությունը, և նաև այն արդյունքները, որոնց Հայաստանը կարող է հասնել իր համար կարևորագույն հետաքրքրություն ներկայացնող ոլորտներում:

2024 թվականի սեպտեմբերին ԵՄ-ն մեկնարկեց վիզաների ազատականացման շուրջ երկխոսություն Հայաստանի հետ: 2025 թվականի նոյեմբերի 5-ին ԵՄ-ն ներկայացրեց վիզաների ազատականացման գործողությունների ծրագիրը (VLAP), որը նշանավորեց առանց վիզաների ճանապարհորդության ուղղությամբ կարևորագույն փուլը: Հայաստանը հանձնառել է մինչև 2026 թվականի ավարտը նոր կենսաչափական անձնագրեր ներդնել, ընդ որում՝ որոշ պաշտոնյաներ ամբողջական գործընթացի ավարտի համար կանխատեսում են մոտ երեք տարի ժամկետ: Այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով ԵՄ-ի փոփոխվող առաջնահերթությունները և ԵՄ-Հայաստան համագործակցության խորացման տեմպը՝ բարենպաստ հանգամանքները կարող են թույլ տալ, որ Հայաստանն ավելի արագ հասնի առանց վիզայի ռեժիմին, քան այլ հետխորհրդային երկրները, որոնք այժմ ԵՄ թեկնածու են: Ավելին՝ սա փաստվում է նրանով, որ այս փուլում Հայաստանը միակ գործընկեր երկիրն է, որի հետ ԵՄ-ն բանակցություններ է վարում վիզաների ազատականացման հարցի շուրջ:

ԵՄ-ՀՀ քաղաքական և անվտանգության հարցերով 3-րդ բարձր մակարդակի երկխոսությունը տեղի ունեցավ 2026 թվականի փետրվարի 3-ին Երևանում՝ վերահաստատելով ինչպես ԵՄ-ՀՀ գործընկերության ռազմավարական նպատակադրումը, այնպես էլ արտաքին, անվտանգային և պաշտպանական քաղաքականության ոլորտում համագործակցությունն

[2] Հղում՝ https://www.mfa.am/filemanager/%D5%80%D5%80-%D4%B5%D5%84/Strategic%20Agenda%20for%20the%20EU-Armenia%20Partnership.pdf

ու համապատասխանեցումը խթանելու համատեղ հանձնառությունը:Այս կառուցվածքային փոխանակումները ներկայացնում են ՀԸԳՀ-ի կարևոր հենասյունը և նպաստում են Հայաստանի աստիճանական համապատասխանեցմանը ԵՄ Ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության դիրքորոշումներին:2026 թվականի ապրիլի 21-ին Եվրոպական Միության խորհուրդը Պաշտպանության և անվտանգության ընդհանուր քաղաքականության (ՊԱՔՔ/CSDP) շրջանակներում Հայաստանում հիմնեց ԵՄ գործընկերության առաքելությունը (EUPM Armenia)՝ Հայաստանի ժողովրդավարական դիմակայունությունը և ճգնաժամերի կառավարման կարողությունները ամրապնդելու համար:EUPMA-ն կանդրադառնա այնպիսի սպառնալիքների, ինչպիսիք են օտարերկրյա տեղեկատվական մանիպուլյացիաները, կիբերհարձակումները և ապօրինի ֆինանսական հոսքերը՝ նախարարություններին և պետական հաստատություններին տրամադրելով ռազմավարական խորհրդատվություն և կարողությունների զարգացում՝ աջակցելով կառավարության ամբողջական քաղաքականության մոտեցմանը:

2026 թվականի մայիսին Երևանում կայանալիք գագաթնաժողովների նախաշեմին հայ և եվրոպացի պաշտոնյաների միջև բարձր մակարդակի փոխայցելությունները զգալիորեն ակտիվացել են: Այս նախապատրաստական այցերը նպատակ ունեն ապահովելու գագաթնաժողովի արդյունավետ կազմակերպումը՝ միաժամանակ ցուցադրելով ԵՄ-Հայաստան համագործակցության արագացող թափը, կոնկրետ ձեռքբերումներն ու ընդլայնվող հորիզոնները:

Քաղաքական առաջնահերթություններ, տարածաշրջանային անվտանգություն և կառուցվածքային մարտահրավերներ

Հայաստանը Հարավային Կովկասի միակ երկիրն է, որը միաժամանակ ժողովրդավարական բարեփոխումներ է իրականացնում՝ բախվելով արտաքին, նույնիսկ գրեթե գոյաբանական անվտանգության սպառնալիքների, հիբրիդային ճնշման և կառուցվածքային տնտեսական կախվածության: Այս յուրահատուկ դիրքը Հայաստանը դարձնում է ժողովրդավարական դիմակայունության կարևոր օրինակ, բայց նաև կարևորագույն փորձություն ԵՄ-ի՝ վիճարկելի աշխարհաքաղաքական տարածքներում ժողովրդավարական համախմբմանը աջակցելու կարողության համար: ԵՄ-ն իրեն դիրքավորել է որպես կարևոր միջնորդ Հայաստան-Ադրբեջան խաղաղության գործընթացում՝ լիովին աջակցելով հարաբերությունների կարգավորմանը՝ հիմնված ինքնիշխանության, տարածքային ամբողջականության և սահմանների անձեռնմխելիության փոխադարձ ճանաչման վրա՝ համաձայն 1991 թվականի Ալմա-Աթայի հռչակագրի: Կայուն, ժողովրդավարական կողմնորոշմամբ Հայաստանը նպաստում է ավելի լայն տարածաշրջանային անվտանգությանը և նվազեցնում է հակամարտության վերսկսման վտանգը, որը կարող է ապակայունացնել ամբողջ Հարավային Կովկասը:

Հարավային Կովկասում ԵՄ քաղաքական ներկայության ամենակարևոր տարրերից մեկը 2023 թվականի փետրվարից ի վեր ՀԵՄԱ-ի տեղակայումն է Հայաստանում: Այս քաղաքացիական առաքելությունը ծառայում է կրկնակի նպատակի՝ որպես քաղաքական զսպման տարր ադրբեջանական հնարավոր ռազմական ագրեսիայի դեմ և Բրյուսելի տեսանկյունից՝ որպես վստահության ամրապնդման միջոց, որը ցույց է տալիս ԵՄ-ի հանձնառությունը տարածաշրջանային կայունությանը: **Տեղակայման ռազմավարական նշանակությունը գերազանցում է անվտանգության նկատառումները. ՀԵՄԱ-ի ներկայությունը դեռևս ԵՄ թեկնածու չհանդիսացող երկրում, որտեղ ռուսական ռազմաբազան մնում է, և ռուս սահմանապահները դեռևս պարեկում են Իրանի և Թուրքիայի հետ արտաքին սահմանները, հստակ ցույց է տալիս, որ Հայաստանը դարձել է եվրոպական քաղաքական տարածքի անբաժանելի մասը:**

Այնուամենայնիվ, պետք է նշել, որ Հայաստանի՝ եվրոպական քաղաքական տարածք ինտեգրումը, մասնավորապես անվտանգության ոլորտում, գերազանցում է Հայաստանի և ԵՄ-ի միջև երկկողմ համագործակցության շրջանակները: 2022 թվականին EPC/ԵՔՀ-ի Պրահայի առաջին գագաթնաժողովը նպաստեց Հայաստանի վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի և Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևի միջև նշանակալի բանակցությունների անցկացմանը, որոնք հանգեցրին տարածքային ամբողջականության փոխադարձ ճանաչմանը: Այսպիսով, ԵՔՀ-ն դարձել է կարևոր հարթակ Հայաստանի համար՝ եվրոպական շրջանակներում տարածաշրջանային հակամարտությունները հասցեագրելու համար:

ԵՄ-ի քաղաքական և անվտանգության համագործակցության ինստիտուցիոնալ կարողությունները, այնուամենայնիվ, Հայաստանին շատ ավելի լայն հեռանկարներ են ընձեռում: 2024 թվականի հուլիսի 22-ին Եվրոպական խորհուրդը աննախադեպ որոշում կայացրեց՝ Խաղաղության եվրոպական հիմնադրամի (2024-2026) միջոցով Հայաստանին 30 միլիոն եվրո օգնություն տրամադրելու մասին, որը նպատակաուղղված է Հայաստանի զինված ուժերի լոգիստիկ կարողությունների բարելավմանը, պաշտպանական բարեփոխումների աջակցմանը և ճգնաժամերի ու արտակարգ իրավիճակների ժամանակ քաղաքացիական պաշտպանության

բարելավմանը: Սա առաջին դեպքն է, երբ ԵՄ-ն անվտանգության ոլորտին նման զգալի աջակցություն է տրամադրում ոչ թեկնածու, ոչ ՆԱՏՕ-ի անդամ երկրին (բացառությամբ Ուկրաինայի), որը արտացոլում է ինչպես Հայաստանի ռազմավարական կարևորությունը, այնպես էլ Բրյուսելի նորարարական մոտեցումը տարածաշրջանի նկատմամբ:

Այնուամենայնիվ, երկու կողմերն էլ դեռևս բախվում են զգալի քաղաքական և կառուցվածքային սահմանափակումների՝ կապված համապարփակ համագործակցության և Հայաստանի՝ ԵՄ-ին ավելի խոր ինտեգրման հարցում: Չնայած Հայաստանի եվրոպական ձգտումներին և ժողովրդավարական ձեռքբերումներին՝ էական խոչընդոտները սահմանափակում են, թե որքան հեռու կարող է առաջ շարժվել ինտեգրացիան այս փուլում.

- ***Եվրասիական տնտեսական միության անդամակցություն:*** Թեև Հայաստանը նվազեցրել է իր անվտանգության կախվածությունը Ռուսաստանից և Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպությունից (ՀԱՊԿ), այն շարունակում է կառուցվածքային առումով կապված լինել Եվրասիական տնտեսական միության (ԵԱՏՄ) հետ՝ առևտրի, աշխատանքային միգրացիայի և էներգետիկ կապերի միջոցով, որը սահմանափակում է ԵՄ տնտեսական չափանիշներին լիովին համապատասխանելու նրա կարողությունը: Ռուսաստանը էներգետիկ մատակարարումների, տնտեսական կախվածության, սփյուռքի ազդեցության և հիբրիդային կարողությունների միջոցով զգալի լծակներ է պահպանում՝ ստեղծելով մշտական ճնշում, որը սահմանափակում է Հայաստանի կարողությունը հեռանալու Մոսկվայի ուղեծրից: Կարևոր է նշել, որ Հայաստանի ԵԱՏՄ անդամակցությունը բացառում է ԵՄ-ի հետ որևէ խոր և համապարփակ ազատ առևտրի համաձայնագրի (DCFTA / ԽՀԱԱԳ) կնքման հնարավորությունը: Դա տնտեսական ինտեգրման այն փոխակերպող ուղին է, որը հիմնարար կերպով վերաձևավորեց Ուկրաինայի, Մոլդովայի և Վրաստանի հարաբերությունները Եվրոպայի հետ: Առանց Խոր և համապարփակ ազատ առևտրի գոտու համաձայնագրի (ԽՀԱԱԳ) Հայաստանը չի կարող հասնել այն խոր շուկայական ինտեգրմանը, որը եվրոպական տնտեսական տարածքը դարձնում է շոշափելի և շահավետ իր քաղաքացիների, սպառողների և բիզնեսների համար: Այնուամենայնիվ, պրագմատիկ, մասնակի շրջանցիկ լուծումը կարող է դառնալ ՀԸԳՀ-ի շրջանակներում ոլորտային աստիճանական ինտեգրում և կարգավորումների համապատասխանեցում՝ զուգորդված ԵՄ միասնական շուկայի տարրերին ընտրովի մուտքի և կապակցվածության վրա հիմնված տնտեսական ինտեգրման բարելավման հետ:
- ***Աշխարհագրական մեկուսացում և աշխարհաքաղաքական սահմանափակումներ:*** Հայաստանի ցամաքային դիրքը՝ սահմանակից թշնամական Ադրբեջանին, փակ թուրքական սահմանին, բարեկամական, բայց տնտեսապես դժվարություններ ունեցող, գրեթե սառեցված ԵՄ թեկնածու երկրի կարգավիճակ ունեցող Վրաստանին և տարածաշրջանային զինված հակամարտությունների մեջ ներքաշված Իրանին, ստեղծում է աշխարհագրական մեկուսացման այնպիսի աստիճան, որը լրջորեն սահմանափակում է Հայաստանի կապը եվրոպական ցանցերի հետ: Ի տարբերություն Ուկրաինայի կամ Մոլդովայի՝ Հայաստանը չի կարող ուղղակիորեն ինտեգրվել եվրոպական տրանսպորտային, էներգետիկ կամ ենթակառուցվածքային համակարգերին՝ առանց բազմաթիվ սահմաններ հատելու և չափազանց բարդ աշխարհաքաղաքական պայմաններում կողմնորոշվելու: Այս աշխարհագրական իրականությունը և աշխարհաքաղաքական շրջանակները ինտեգրման վրա դնում են ծանր ֆիզիկական սահմանափակումներ, որոնք միայն բարի կամքը չի կարող հաղթահարել:

- ***Վստահության պակաս:*** Հայ հասարակության որոշ շրջանակներում խոր դժգոհություն է մնում Լեռնային Ղարաբաղում Ադրբեջանի՝ 2023 թվականի ռազմական հարձակմանը ԵՄ-ի չափավոր արձագանքի և Բաքվի նկատմամբ իմաստալից պատժամիջոցներ կամ քաղաքական հետևանքներ չկիրառելու կապակցությամբ. դիրքորոշում, որը լայնորեն ընկալվում է որպես Ադրբեջանին հնարավորություն տալով օրինականացնել տարածաշրջանի հայ բնակչության բռնի տեղահանումը ռազմական ագրեսիայի միջոցով: Այս վստահության բացը կառուցվածքային լարվածություն է ստեղծում, մինչդեռ Հայաստանը համահունչ է եվրոպական արժեքներին և ինստիտուտներին, ԵՄ աջակցությունը սուր անվտանգության մտահոգությունների պահերին մեծ մասամբ մնում է քաղաքական և չի կարողանում կոշտ անվտանգության երաշխիքներ ապահովել: Միևնույն ժամանակ այդ բացը փոխադարձ է, որը ձևավորվել է Հայաստանի անցյալի քաղաքականության շրջադարձերով, մասնավորապես՝ 2013 թվականին Երևանի եվրոպական 180 աստիճանի շրջադարձով (հրաժարվելով ԵՄ-ի հետ Ասոցացման համաձայնագրից՝ փոխարենը միանալու ԵՏՄ-ին), ինչպես նաև ավելի լայն տարածաշրջանային դինամիկայով, այդ թվում՝ ԵՄ-ի և Վրաստանի միջև ներկայիս ավելի ու ավելի լարված հարաբերություններով: Այս գործոնները միասին ամրապնդում են երկու կողմերի զգուշավոր, պայմանական մոտեցումը՝ սահմանափակելով Հայաստան-ԵՄ հետագա ինտեգրման խորությունը:

ՀՀ վարչապետ Փաշինյանը անկեղծորեն ընդունել է, որ Հայաստանը, ի վերջո, կկանգնի հիմնարար ընտրության առջև: 2025 թվականի օգոստոսի 28-ին լրագրողների հետ զրույցում նա հայտարարեց, որ «Հայաստանը լիովին հասկանում է և՛ ԵՄ-ի, և՛ Եվրասիական տնտեսական միության անդամ լինելու անհամատեղելիությունը: Անհնար է ունենալ կրկնակի անդամակցություն: Երբ պահը գա, երբ ընտրությունը դառնա վերջնական և անխուսափելի, մենք կկայացնենք համապատասխան որոշում»:[3] **Հաշվի առնելով այս կարևորագույն պահին Հայաստանի առջև ծառացած բարդ կառուցվածքային և աշխարհաքաղաքական մարտահրավերները՝ ԵՄ-ն պետք է աջակցի Հայաստանի աստիճանական անցմանը՝ միաժամանակ ճանաչելով կառավարության կողմից պահպանվող նուրբ հավասարակշռության գործոնը և տրամադրելով բավարար և համապարփակ իրական աջակցություն՝ եվրոպական ընտրությունը քաղաքականապես կայուն դարձնելու համար**:

Կապակցվածության և ենթակառուցվածքների զարգացում

Հայաստանի «Խաղաղության խաչմերուկ» նախաձեռնությունը համահունչ է տարածաշրջանում և հարակից տարածքներում ԵՄ կապակցվածության նպատակներին:

Բրյուսելն ու Երևանը վերահաստատել են իրենց հանձնառությունը այս շրջանակին՝ ԵՄ-ի «Գլոբալ դարպասներ» օրակարգին համապատասխան անդրտարածաշրջանային և միջտարածաշրջանային կապերի ամրապնդման համար, քննարկումները կենտրոնացած են եղել Հայաստանի նախաձեռնությանը՝ ԵՄ-ի հնարավոր քաղաքական և տնտեսական աջակցության և դրա ավելի լայն անդրտարածաշրջանայինկապակցվածությանծրագրերումինտեգրմանվրա:

[3] Նիկոլ Փաշինյան, Հայաստանի վարչապետ, հայտարարություն լրագրողներին, 28 օգոստոսի 2025թ.: Մեջբերված է Սիրանուշ Ղազանչյանի «Հայաստանը հասկանում է, որ ԵՄ-ին և ԵՏՄ-ին անդամակցությունը անհամատեղելի է, Փաշինյան» հոդվածում, Հայաստանի հանրային ռադիո, 28 օգոստոսի 2025թ., https://en.armradio.am/2025/08/28/armenia-understands-eu-and-eaeu-memberships-are-incompatible-pashinyan/

Ռազմավարական օրակարգը շեշտը դնում է «Գլոբալ դարպասների» շրջանակներում ռազմավարական ներդրումների և «Խաղաղության խաչմերուկի» նման նախաձեռնությունների աջակցության վրա՝ տարածաշրջանային փոխկապակցվածությունները բարելավելու, տնտեսական դիմակայունությունը խթանելու և առևտրի ու շարժունակության համար նոր հնարավորություններ ստեղծելու նպատակով:

Բացի գոյություն ունեցող կամ զարգացող տրանսպորտային և հաղորդակցության ուղիներից, որտեղ Հայաստանն արդեն իսկ զգալի դեր է խաղում ԵՄ կապակցվածության շահերի առաջմղման գործում, ինչպիսին է Իրանից մինչև Վրաստանի սահման վերակառուցված Հյուսիս-Հարավ մայրուղին, Հայաստանի ակտիվ ինտեգրումը կարող է փոխակերպող նշանակություն ունենալ ինչպես Եվրոպայից աջակցվող Միջին միջանցքի (Տրանսկասպյան երթուղի), այնպես նաև ԱՄՆ-ի կողմից առաջ մղվող TRIPP նախագծի համար, որը անցնում է Հայաստանի ամենահարավային՝ Սյունիքի մարզով:

Միջին միջանցքը, որը ձգվում է Կենտրոնական Ասիայից Կասպից ծովով և Հարավային Կովկասով դեպի Եվրոպա՝ Ադրբեջանի, Վրաստանի և Թուրքիայի միջոցով, դարձել է ԵՄ կապակցվածության ռազմավարության կենտրոնական մասը: Ռուսաստանի՝ Ուկրաինա ներխուժումից հետո Հյուսիսային միջանցքի խափանման հետևանքով Տրանսկասպյան միջազգային տրանսպորտային միջանցքը ձեռք է բերել կարևոր նշանակություն՝ Ադրբեջանը և Վրաստանը դիրքավորելով որպես կարևոր տարանցիկ հանգույցներ:

TRIPP նախագիծը նպատակ ունի ամրապնդելու բարգավաճումն ու անվտանգությունը ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ Ադրբեջանում՝ միաժամանակ առաջ մղելով ամերիկյան առևտրային շահերը՝ ընդլայնելով տարածաշրջանային առևտուրն ու կապակցվածությունը, ինչպես նաև Կենտրոնական Ասիան և Կասպից ծովը Եվրոպային կապելով՝ ստեղծելով նոր տարանցիկ հնարավորություններ: Նախաձեռնությունը ձգտում է ստեղծել անարգել, բազմամոդալ տարանցիկ կապակցվածություն Հայաստանի տարածքով՝ նպաստելով տարածաշրջանային խաղաղությանը, կայունությանը և ինտեգրմանը՝ հիմնված ինքնիշխանության, տարածքային ամբողջականության և պետական իրավազորության նկատմամբ հարգանքի վրա՝ միաժամանակ կապելով Ադրբեջանը նրա Նախիջևանի էքսկլավի հետ և ստեղծելով կենսական նշանակություն ունեցող Տրանսկասպյան առևտրային երթուղի: TRIPP-ի իրականացման քաղաքական նշանակությունը զգալիորեն աճել է ԱՄՆ փոխնախագահ Ջեյ Դի Վենսի 2026 թվականի փետրվարին տարածաշրջան կատարած այցից հետո, որը անկախությունից ի վեր Հայաստան այցելած ամենաբարձրաստիճան ամերիկացի պաշտոնյան է:[4] **Չնայած այն հանգամանքին, որ TRIPP-ն առաջ է մղում ԱՄՆ-ն, և առկա են բարդ աշխարհաքաղաքական ու նույնիսկ տարածաշրջանային ռազմական ռիսկեր ու մարտահրավերներ, դրա հաջողությունը կամ ձախողումը խորապես կազդի ԵՄ կապակցվածության նպատակների, տարածաշրջանային կայունության և եվրոպական տնտեսական անվտանգության վրա ամբողջ Կովկաս-Կասպյան տարածաշրջանում:**

TRIPP-ը կարող է լրացնել Միջին միջանցքի կարևորագույն բացը՝ ապահովելով Ադրբեջանի և Թուրքիայի միջև ուղիղ կապ Հայաստանի միջոցով, վերացնելով երթևեկությունը բացառապես Վրաստանի կամ Իրանի միջով վերաուղղորդելու և շրջանցելու անհրաժեշտությունը: Այս այլընտրանքային հնարավորությունը մեծացնում է երթուղիների հուսալիությունը և թողունակությունը, որը կարևոր է ԵՄ տրանսպորտային հասանելիության ռազմավարության համար: ԵՄ ընդլայնման հարցերով հանձնակատար Մարթա Կոսը ներկայացրել է Տրանսկասպյան տրանսպորտային միջանցքի համար հավակնոտ ժամանակացույց՝ նշելով, որ այն ունի մինչև 2030 թվականը երթևեկության ծավալը եռապատկելու, տարանցման ժամանակը կիսով չափ

կրճատելու և տարեկան ծախսերի զգալի խնայողություն ապահովելու ներուժ:[5] TRIPP-ի իրականացումը կարևոր դեր կխաղա այս նպատակներին հասնելու գործում՝ նվազեցնելով երթուղու Հարավային Կովկասի հատվածում հնարավոր խոչընդոտները, եթե բարդ տարածաշրջանային և աշխարհաքաղաքական շրջանակները թույլ տան:

Հայաստանի Սյունիքի մարզով անցնող TRIPP երթուղին ավելի սերտորեն կկապի Կենտրոնական Ասիան եվրոպական շուկաների և ցանցերի հետ՝ մեծացնելով Հարավային Կովկասի ռազմավարական կշիռը և Միջին միջանցքը վերածելով կայուն երկաթուղային և թվային օղակի: Նախատեսված երթուղին տարեկան մոտ 15 միլիոն մետրիկ տոննա բեռնափոխադրման սկզբնական հզորություն ունի: Առանց TRIPP-ի կամ համարժեք Սյունիքի երթուղու՝ Միջին միջանցքը բախվում է կառուցվածքային խոչընդոտների, որոնք սահմանափակում են թողունակությունն ու հուսալիությունը, որը հնարավոր է խաթարի ԵՄ-ի ամբողջ Տրանսկասպյան կապի ներդրումային ռազմավարությունը՝ չնայած նախագծի հետագա իրականացման համար աշխարհաքաղաքական ռիսկերի աճը նույնպես ակնհայտ է, մասնավորապես՝ կապված հարևան Իրանի դեմ վերջերս սկսված ռազմական արշավի հետ: Տրանսպորտից զատ՝ TRIPP-ը ներառում է էներգետիկ ենթակառուցվածքներ, որոնք հեշտացնում են Կենտրոնական Ասիայից և Ադրբեջանից Եվրոպա բնական գազի տարանցումը, ինչպես նաև էլեկտրահաղորդման ցանցերի միացումներ, որոնք համապատասխանում են ԵՄ էներգետիկ անվտանգության և դիվերսիֆիկացման առաջնահերթություններին:

TRIPP-Միջին միջանցքի սիներգիան կարող է նաև բարելավել Կենտրոնական Ասիայից և Հարավային Կովկասից կարևորագույն նշանակության օգտակար հանածոների հասանելիությունը և տեղափոխումը: Սյունիքը զգալի արդյունաբերական արժեք ունի Հայաստանի համար՝ շնորհիվ խորհրդային դարաշրջանի բազմաթիվ հանքերի, որոնք այժմ հիմնականում օտարերկրյա սեփականության են՝ մենաշնորհային կախվածությամբ: Իրականացման շրջանակը հստակորեն նշում է, որ TRIPP-ը «ամերիկյան շուկաներ կբերի հումք, կարևորագույն հանքանյութեր և հազվագյուտ հողային մետաղներ»՝ ենթակառուցվածքներ, որոնք հավասարապես կհեշտացնեն Եվրոպայի հասանելիությունը ռազմավարական այս ռեսուրսներին:

ԵՄ-ի համար մեկ այլ խոստումնալից սիներգիայի հնարավորություն է TRIPP-ի համակարգումը Հյուսիս-Հարավ միջանցքային ճանապարհի հետ, որը Հայաստանի բեռնափոխադրումների մայրուղին է և Իրանի սահմանը Վրաստանի միջոցով կապում է Սև ծովի նավահանգիստների հետ՝ ֆինանսավորվելով Ասիական զարգացման բանկից (ԱԶԲ), Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկից (ՎԶԵԲ) և Եվրասիական զարգացման բանկից: Սյունիքի հարավային հատվածի շինարարությունը սկսվել է 2024 թվականին և նախատեսվում է ավարտել մինչև 2031 թվականը: Երկու երթուղիների օպտիմալացումը զգալիորեն կբարելավի կապակցվածությունը և դիմակայունությունը այս կարևոր ռազմավարական հայկական տարածաշրջանում:

Վերջապես, TRIPP-ը ԵՄ Գլոբալ դարպասներին կապելը համոզիչ միջոց է Հարավային Կովկասում տրանսատլանտյան ենթակառուցվածքային ներդրումները համակարգելու համար:
ԵՄ-ն կարող է Գլոբալ դարպասների ներդրումները դիտարկել որպես TRIPP-ին լրացնող տարրեր՝ Հայաստանի Սյունիքի մարզում թվային ենթակառուցվածքների (օպտիկամանրաթելային կապ՝ ֆիզիկական երկաթգծին զուգահեռ), սահմանային անցակետերի և լոգիստիկ հանգույցների, էներգետիկ կապերի և էներգաարդյունավետության բարելավման, ինչպես նաև կայուն զարգացման ու բնապահպանական չափանիշների ներդրման միջոցով:

Այնուամենայնիվ, TRIPP-ի հավակնոտ նախագիծը և դրա համաժամեցումը եվրոպական Միջին միջանցքի և Գլոբալ դարպասների նախաձեռնությունների հետ բախվում է էական ռազմավարական, աշխարհաքաղաքական և կառուցվածքային ռիսկերի՝ ինչպես իրականացման, այնպես էլ հետագա շահագործման ընթացքում:

- ***Առաջնորդությունից և կառավարումից բացառում.*** Համաձայն TRIPP իրականացման շրջանակի, որը դեռևս պետք է կիրառվի գործնականում, TRIPP նախագիծը սկզբնական 49 տարիների ընթացքում 74 տոկոս սեփականության և վերահսկողության իրավունքը հատկացնում է Միացյալ Նահանգներին, իսկ 26 տոկոսը՝ Հայաստանին՝ հետագայում Հայաստանի մասնաբաժնի մինչև 49 տոկոս հնարավոր բարձրացմամբ: Ակնկալվում է, որ Վաշինգտոնը կտրամադրի ֆինանսավորման հիմնական մասը, մինչդեռ Հայաստանի ներդրումը հիմնականում բաղկացած կլինի հողատարածքների հասանելիության և զարգացման իրավունքներից: ԵՄ-ն միլիարդներ է ներդրել Միջին միջանցքի ենթակառուցվածքներում, սակայն պաշտոնական դերակատարում չունի TRIPP-ի կառավարման գործում: Դա հնարավոր է մարգինալացնի եվրոպական շահերը՝ չնայած այն հանգամանքին, որ միջանցքը ծառայում է եվրոպական առևտրային նպատակներին: Այս կառուցվածքային անհավասարակշռությունը անհրաժեշտություն է առաջացնում ԵՄ-ԱՄՆ պաշտոնական երկխոսության մեխանիզմներ ստեղծելու՝ TRIPP-ի շրջանակներում եվրոպական շահերի պատշաճ ներկայացվածությունն ապահովելու համար:
- ***Իրականացման անորոշություն.*** Չնայած TRIPP-ի իրականացման շրջանակի առկայությանը՝ բազմաթիվ կարևոր հարցեր և գործառնական մանրամասներ մնում են չլուծված, մինչդեռ տեխնիկական և կարգավորիչ մարտահրավերները շարունակվում են: Դրանք ներառում են ճշգրիտ երթուղու տեխնիկական բնութագրերի և տեխնիկական չափորոշիչների բացակայությունը, կառավարման անորոշ կառուցվածքը և մասնակից ընկերությունների ցանկը, սահմանային վերահսկողության և մաքսային չլուծված կարգավորումները, Նախիջևանի տարածքով հայկական առևտրի և տարանցման փոխադարձության անորոշ մեխանիզմները, ինչպես նաև մի շարք այլ գործառնական պարամետրեր, որոնք նախքան էական առաջընթացի հասնելը պահանջում են անհապաղ հստակեցում:

[4] Florian Binder, Marlon Husman, Jakob Wollenstein, Vance in Armenia – A Tailwind for Armenia? Konrad Adenauer Stiftung Country Report, 02/2026, https://www.kas.de/en/country-reports/detail/-/content/vance-in-armenia-a-tailwind-for-yerevan

[5] Marta Kos, EU Commissioner for Enlargement, opening speech at Trans-Caspian Transport Corridor and Connectivity Investors Forum, Tashkent, 27 November 2025: Հղումը՝ https://enlargement.ec.europa.eu/news/trans-caspian-transport-corridor-and-connectivity-investors-forum-eu-advances-cross-regional-2025-11-27_en

[6] United States Energy Association, "The United States and Energy Connectivity in the Armenia-Azerbaijan Agreements," 2026: Հղումը՝ –https://usea.org/sites/default/files/The%20United%20States%20and%20Energy%20Connectivity%20in%20the%20Armenia%E2%80%93Azerbaijan%20Agreements.pdf

[7] "Armenia-U.S. Implementation Framework for the Trump Route for International Peace and Prosperity (TRIPP)," January 13, 2026: Հղումը՝ https://www.state.gov/wp-content/uploads/2026/01/TRIPP-Implementation-Framework.pdf

- ***Երրորդ կողմի հակազդեցություններ և հիբրիդային սպառնալիքներ.*** Հայաստանի երկաթուղային ցանցը՝ ներառյալ հարավային Սյունիքով անցնող մոտ 44 կիլոմետրանոց հատվածը, որը կարևոր է TRIPP-ի համար, 2008 թվականից ի վեր շահագործում է «Հարավկովկասյան երկաթուղի» կոնցեռնը (30-ամյա կոնցեսիոն պայմանագրով և 10 տարով երկարաձգման հնարավորությամբ), որը «Ռուսական երկաթուղիներ»-ի 100%-ով սեփականության իրավունքով պատկանող դուստր ձեռնարկություն է: Ռուսական ընկերությունը պահպանում է ցանցի շահագործման վերահսկողությունը և սպասարկման պատասխանատվությունը: Որոշակի հանգամանքներում Ռուսաստանը կարող է հետաձգել կամ խոչընդոտել TRIPP-ի համար անհրաժեշտ երկաթուղու վերականգնումը՝ օգտագործելով կոնցեսիան որպես քաղաքական ճնշում և ստեղծելով իրականացման խոչընդոտներ: Ավելի լայն հիբրիդային սպառնալիքները կարող են ներառել ապակայունացման միտումնավոր ջանքեր՝ ուղղված կապուղիների ենթակառուցվածքներին և էներգետիկ ոլորտներին, մասնավորապես՝ Ադրբեջանի հետ կապված նավթագազային օբյեկտներին: Սրան կարող է գումարվել նաև տնտեսական և սոցիալական լայնածավալ լծակների կիրառումը՝ առևտրային կախվածության, էներգակիրների մատակարարման, միգրանտ աշխատուժի հոսքերի և սփյուռքի ցանցերի միջոցով, որոնք ազդեցություն ունեն նախագծում ներգրավված տարածաշրջանային երկրների վրա:

- ***Աշխարհաքաղաքական մարտահրավերներ.*** Իրանի և Միացյալ Նահանգների ու նրա տարածաշրջանային գործընկերների միջև շարունակվող ռազմական բախման ֆոնին Իրանի ռազմավարական մտահոգությունները ԱՄՆ-ի կողմից իր սահմանների երկայնքով, այդ թվում՝ Հայաստանի հարավային շրջաններում իրականացվող ենթակառուցվածքային նախագծերի վերաբերյալ, էական բարդացնող գործոն են՝ դիվանագիտական ուշադիր դիտարկման անհրաժեշտությամբ: ԱՄՆ-Իրան հարաբերությունների տարբեր սցենարներ ներկայացնում են ինչպես էական մարտահրավերներ, այնպես էլ պոտենցիալ հնարավորություններ TRIPP-ի իրականացման և զարգացման համար՝ կախված նրանից, թե ինչպես է զարգանում տարածաշրջանային ռազմական և անվտանգության դինամիկան:

Պարադոքսալ կերպով, Իրանի շուրջ առկա ռազմական անկայունությունն ու ռիսկերը, ինչպես նաև նրա տարածքով անցնող և շրջակա հիմնական տրանսպորտային ուղիների հնարավոր փակումը իրականում կարող են ամրապնդել TRIPP-ի քաղաքական և լոգիստիկական դիրքերը՝ որպես տարածաշրջանի համար անփոխարինելի այլընտրանքային կապի լուծում: Սակայն այս ներուժի իրացումը համապարփակ բազմակողմ պայմանավորվածություններ է պահանջում հիմնական տարածաշրջանային և համաշխարհային դերակատարների միջև՝ TRIPP-ի անվտանգ իրականացման և ԵՄ-ի կողմից աջակցվող Միջին միջանցքի նախագծի հետ արդյունավետ համակարգման ամուր երաշխիքներ ստեղծելու համար:

Կապակցվածության և ենթակառուցվածքների զարգացում

Եվրոպական Միության հետ Հայաստանի ռազմավարական օրակարգը հստակորեն առաջնահերթություն է տալիս առևտրի դիվերսիֆիկացիային՝ որպես երկրի կառուցվածքային տնտեսական կախվածությունը նվազեցնելու միջոցի: Այս վերակողմնորոշումը միաժամանակ ամրապնդում է Հայաստանի ինքնիշխանությունը և նոր շուկայական հնարավորություններ ստեղծում եվրոպական բիզնեսների համար՝ թե՛ հայկական, թե՛ ավելի լայն տարածաշրջանային շուկաներում: ԵՄ ֆինանսական պարտավորության կենտրոնական մասը 2024-2027 թվականների համար նախատեսված 270 միլիոն եվրոյի Դիմակայունության և աճի ծրագիրն (ԴԱԾ) է, որը հայտարարվել է 2024 թվականի ապրիլին: Ծրագիրը ներառում է 200 միլիոն եվրոյի դրամաշնորհային աջակցություն՝ սոցիալ-տնտեսական բարեփոխումներին և ոլորտային համագործակցության խորացմանը աջակցելու համար, ինչպես նաև 70 միլիոն եվրոյի ներդրումային դրամաշնորհներ՝ ուղղված կապակցվածության, էներգետիկայի, տրանսպորտի և մասնավոր հատվածի ոլորտներին, որը Հայաստանին տրամադրվող ԵՄ ֆինանսավորման նախորդ ցիկլերի համեմատ աճել է 50 տոկոսով:

Ընդունումից ի վեր Գլոբալ դարպասներ ռազմավարության շրջանակներում ԵՄ-Հայաստան համատեղ ներդրումային պորտֆելը զգալիորեն աճել է, և սպասվող ներդրումները այժմ գերազանցում են 2.5 միլիարդ եվրոն, որը համարժեք է Հայաստանի 2024 թվականի ՀՆԱ-ի մոտավորապես 10 տոկոսին: Այս ներդրումներն ուղղվում են ՓՄՁ զարգացմանը, տրանսպորտային ենթակառուցվածքներին, կրթությանը, էներգաարդյունավետությանը և ջրային ռեսուրսների կառավարմանը՝ հստակ նպատակով ինտեգրել Հայաստանը եվրոպական տնտեսական ցանցերին՝ միաժամանակ նվազեցնելով դրա կառուցվածքային խոցելիությունները: Հայաստանի տնտեսությունը բացարձակ առումով համեստ է՝ ՀՆԱ-ն 2024 թվականին կազմել է մոտավորապես 25,8 միլիարդ դոլար, սակայն դրա ռազմավարական նշանակությունը ԵՄ-ի համար զգալիորեն գերազանցում է նրա տնտեսական մասշտաբները: ԵՄ-ն Հայաստանի չորրորդ խոշորագույն առևտրային գործընկերն է ընդհանուր առմամբ և հինգերորդ խոշորագույն արտահանման շուկան՝ 2024 թվականին կազմելով Հայաստանի ընդհանուր արտահանման 4,7 տոկոսը:

Հայաստանի կարևորությունը ԵՄ-ի համար մեծանում է կառուցվածքային չորս գործոններով՝ նրա աշխարհաքաղաքական դիրքը Հարավային Կովկասում, ժողովրդավարական կառավարումը, որը հազվադեպ է հետխորհրդային տարածքում, Կենտրոնական Ասիա տանող դարպասի ներուժը՝ Միջին միջանցքի և TRIPP նախագծի միջոցով, և դրա արժեքը՝ որպես ԵՄ-ի՝ վիճարկելի տարածաշրջաններում գործընկերներին աջակցելու կարողության փորձարկման միջոց: Առևտրի տվյալները ցույց են տալիս արագ աճի, բայց կառուցվածքային ասիմետրիայի փոխհարաբերություն: ԵՄ-ից Հայաստան արտահանումը 2021 թվականի 757 միլիոն եվրոյից 2022 թվականին աճել է մինչև 1886 միլիոն եվրո՝ զգալի 149 տոկոս աճ, և հասել է 2004 միլիոն եվրոյի 2024 թվականին: Սա տպավորիչ կուտակային 164 տոկոս աճ է երեք տարվա ընթացքում: Մինչդեռ, Հայաստանից ԵՄ ներմուծումը 2021 թվականին կազմել է 456 միլիոն եվրո, 2023 թվականին հասնելով գագաթնակետին՝ 719 միլիոն եվրոյի, սակայն 2024 թվականին նվազել է մինչև 410 միլիոն եվրոյի, որի հետևանքով ԵՄ-ն ունեցել է մոտ 1,6 միլիարդ եվրոյի երկկողմ առևտրային ավելցուկ:

Հայաստանի հիմնական արտահանումը ԵՄ կազմված է արդյունաբերական ապրանքներից (մասնավորապես՝ հագուստը), հումքից, խմիչքներից և ծխախոտից: 2025 թվականի մարտից ի վեր ԵՄ-ն իր շուկան բացել է նաև հայկական ջրային կուլտուրայի արտադրանքի, այդ թվում՝ խավիարի և ձկնկիթի համար: Հետևաբար, տնտեսական հարաբերությունները լավագույնս հասկանալի են ոչ թե

առևտրային մասշտաբի, այլ ռազմավարական ներդրումների տրամաբանության տեսանկյունից: ԵՄ-ի ֆինանսական ներգրավվածությունը Հայաստանի հետ փոխակերպող է հայկական տեսանկյունից. 270 միլիոն եվրո ուղղակի օգնությունը և 2.5 միլիարդ եվրո մոբիլիզացված ներդրումները կազմում են ՀՆԱ-ի զգալի մասը փոքր տնտեսության համար, մինչդեռ հարկաբյուջետային առումով մնում են աննշան՝ ԵՄ ավելի մեծ բյուջեների համար: Այս ասիմետրիան սահմանում է գործընկերության հիմքում ընկած տրամաբանությունը. ԵՄ համեստ ծախսերը անհամաչափ քաղաքական եկամուտներ են բերում աշխարհաքաղաքական առումով կարևորագույն վայրում: ԵՄ-ն վերահաստատեց իր հանձնառությունը՝ աջակցելու Հայաստանի դիմակայունությանը և երկարաժամկետ զարգացմանը՝ էական ֆինանսական և տեխնիկական օգնության միջոցով, իսկ Գլոբալ դարպասներ ռազմավարության շրջանակներում ներդրումները նպատակաուղղված են ներառական աճի և կապակցվածության խթանմանը:

Այս տրամաբանության հիմքում ընկած են երեք տարբեր, բայց փոխկապակցված հիմնավորումներ:Առևտրային առումով, մոտ 2,4 միլիարդ եվրոյի երկկողմ առևտուրը մնում է համեստ, և Հայաստանը ո՛չ ԵՄ խոշոր շուկա է, ոչ էլ նշանակալի մատակարար: Սակայն ռազմավարական առումով ԵՄ ֆինանսական գործիքները՝ ուղղակի դրամաշնորհները՝ զուգորդված մոբիլիզացված ներդրումների հետ նշանակալի քաղաքական լծակներ են ապահովում և ողջամիտ ծախսերով աջակցում ժողովրդավարական կոնսոլիդացիային այն տարածաշրջանում, որտեղ ավտորիտար կոնսոլիդացիան մնում է գերիշխող միտում: Երկարաժամկետ հեռանկարում Հայաստանը՝ որպես Հարավային Կովկասում եվրոպական գործընկերության կենտրոն դիրքավորելը կարող է ապագա տնտեսական եկամուտներ ապահովել էներգետիկ տարանցման, տարածաշրջանային կապի և ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների կայունացնող ազդեցությունների միջոցով: Այս համատեքստում ԵՄ-ն և Հայաստանը հաստատել են իրենց մտադրությունը՝ շարունակել համատեղ աշխատանքը՝ համաձայն Հայաստանի Խաղաղության խաչմերուկ նախաձեռնության, ԱՄՆ-ի գլխավորած TRIPP երթուղու և ԵՄ-ի միջտարածաշրջանային կապակցվածության օրակարգի, որը Եվրոպան կապում է Կենտրոնական Ասիայի հետ՝ Հարավային Կովկասի միջոցով:

Ամփոփելով՝ ԵՄ-Հայաստան գործընկերության տնտեսական և ֆինանսական չափումները արտացոլում են ռազմավարական ներդրումային հաշվարկ, որը հիմնականում պայմանավորված է արտաքին քաղաքականության նպատակներով, այլ ոչ թե առևտրային հաշվարկով, որտեղ ակնկալվող եկամուտները չափվում են քաղաքական կայունությամբ, ժողովրդավարական դիմակայունությամբ, մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանքով և Հարավային Կովկասի վրա երկարաժամկետ տարածաշրջանային ազդեցությամբ, այլ ոչ թե միայն առևտրի ծավալներով:

Այսպիսով՝ Հայաստանի նշանակությունը եվրոպական քաղաքական տարածքում իրական տնտեսական և ֆինանսական կշիռ ունի, սակայն այս չափումները, վերջին հաշվով, մնում են ստորադաս երկրի քաղաքական, կապակցվածության և նորմատիվ դերին՝ որպես Հարավային Կովկասում ԵՄ-ի ամենախոստումնալից ժողովրդավարական գործընկերոջ:

[8] European Commission, "EU announces new €270 million Resilience and Growth package for Armenia," 5 April 2024: Հղումը՝ https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/eu-announces-new-e270-million-resilience-and-growth-package-for-armenia/

[9] European Council and European Commission, "Joint press release: EU and Armenia reaffirm and advance their partnership during a Leaders' meeting," 14 July 2025: Հղումը՝ https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/07/14/joint-press-release-eu-and-armenia-reaffirm-and-advance-their-partnership-during-a-leaders-meeting/

[10] Ibid.

[11] U.S. Department of Commerce, International Trade Administration, "Armenia - Market Overview," 2025: Հղումը՝ https://www.trade.gov/country-commercial-guides/armenia-market-overview

[12] European Commission, Directorate-General for Trade, "EU trade relations with Armenia," 2025: Հղումը՝ https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/armenia_en

[13] European Commission, "European Union, Trade in goods with Armenia," Eurostat Comext data, 2025: Հղումը՝ https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_armenia_en.pdf

[14] European Commission, Directorate-General for Trade, "EU trade relations with Armenia," 2025: Հղումը՝ https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/armenia_en.

[15] European Council and European Commission, "Joint press release: EU and Armenia reaffirm and advance their partnership during a Leaders' meeting," 14 July 2025: Հղումը՝ https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/07/14/joint-press-release-eu-and-armenia-reaffirm-and-advance-their-partnership-during-a-leaders-meeting/

Հանրային աջակցություն և ժողովրդավարական արժեքներ

Չնայած Հայաստանի բարդ աշխարհաքաղաքական միջավայրին, եվրոպական ինտեգրման հանրային աջակցությունը մնում է բարձր: Միջազգային հանրապետական ինստիտուտի (IRI) 2026 թվականի փետրվարին անցկացված համազգային հարցման համաձայն՝ հայերի 72 տոկոսը կողմ է ԵՄ-ին հնարավոր անդամակցությանը, այդ թվում՝ 33 տոկոսը՝ լիովին կողմ, իսկ 39 տոկոսը՝ որոշ չափով կողմ: ԵՄ անդամակցության վերաբերյալ ենթադրական հանրաքվեի դեպքում 51 տոկոսը կքվեարկեր «կողմ», 13 տոկոսը՝ «դեմ», իսկ 32 տոկոսը՝ չէին մասնակցի հանրաքվեին:[16] Այս թվերը, հավանաբար, կաճեն, քանի որ շոշափելի արդյունքներ կսկսեն ի հայտ գալ, և Հայաստան-ԵՄ ինտեգրման երկարաժամկետ հեռանկարները ավելի մեծ հեղինակություն կստանան հայ հասարակության ավելի լայն շերտերի շրջանում:

IRI-ի վերջին հարցումը ցույց է տալիս, որ ԵՄ-ին վերաբերող դրական օրակարգը չնչին աճ է գրանցել 2025 թվականի EU NEIGHBOURS արևելյան հարցման համեմատ, որը ցույց է տվել, որ հայերի 69 տոկոսը վստահում է Եվրամիությանը, որը ամենաբարձր ցուցանիշն է միջազգային բոլոր դերակատարների շրջանում և յոթ միավորով ավելի, քան նախորդ տարի, մինչդեռ 79 տոկոսը դրական է վերաբերվում ԵՄ-Հայաստան հարաբերություններին:

Գրեթե կեսը (47 տոկոս) դրական պատկերացում ուներ ԵՄ-ի մասին, մինչդեռ բացասական կարծիք ուներ ընդամենը 9 տոկոսը:[17]

2026 թվականի փետրվարի IRI-ի հարցումը նաև բացահայտեց հանրային առաջնահերթությունների փոփոխություն. անվտանգային և սահմանային մտահոգությունները, որոնք 2025 թվականի հունիսին 44 տոկոսը նշել էր որպես ամենակարևոր խնդիր, 2026 թվականի փետրվարին նվազել են մինչև 21 տոկոսի, որը վկայում է վերջին դիվանագիտական զարգացումներից հետո կայունության վերաբերյալ ընկալումների բարելավման մասին: Այնուամենայնիվ, քաղաքական վստահությունը մնում է մասնատված, հարցվածների 48 տոկոսը չի վստահում որևէ քաղաքական կուսակցության կամ թեկնածուի 2026 թվականի հունիսին կայանալիք խորհրդարանական ընտրություններից առաջ:[18]

ԵՄ-ն աջակցում է Հայաստանի քաղաքացիական հասարակությանը՝ կենտրոնանալով ժողովրդավարական կառավարման և քաղաքական երկխոսության վրա՝ 2021-2027 թվականների երկրի ներգրավվածության ճանապարհային քարտեզի միջոցով՝ տարեկան տրամադրելով ավելի քան 3 միլիոն եվրո, որից 9 միլիոն եվրոն հատկացվել է 2025-2027 թվականների համար:[19] 2024 թվականին երկկողմանի և տարածաշրջանային քաղաքացիական հասարակության պորտֆելները ներառում էին 37 ընթացիկ դրամաշնորհ՝ 50 միլիոն եվրոյի չափով, որոնցից 28 ընթացիկ նախագծերով իրականացվել են ենթադրամաշնորհներ՝ ընդհանուր առմամբ ավելի քան 15 միլիոն եվրոյի չափով, որոնք հատկացվել են տեղական կազմակերպություններին և այլ տեղական շահառուներին: [20]

Կարելի է պնդել, որ Հայաստանում, ինչպես նաև մի շարք այլ ԵՄ գործընկեր երկրներում, այդ թվում՝ Մոլդովայում, Ուկրաինայում, Վրաստանում և Արևմտյան Բալկաններում, քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչները, նրանց հետ կապված փորձագիտական, քաղաքական և լրատվական շրջանակների ու ցանցերի հետ միասին, կազմում են եվրոպական նորմերի և արժեքների խթանման հիմնական շարժիչ ուժերը: Նրանք կարևոր դեր են խաղում եվրոպական ինտեգրման հետ կապված հնարավորությունների, սահմանափակումների և նույնիսկ աշխարհաքաղաքական ռիսկերի վերաբերյալ հանրային ընկալման ձևավորման գործում՝ այդպիսով նպաստելով ավելի տեղեկացված ներքին, ինչպես նաև մասնագիտական դիսկուրսի: Ավելին՝ նրանք

գործում են որպես կարևոր միջնորդներ հայ հասարակության և պետության միջև՝ ինչպես ուղղակի, այնպես էլ անուղղակի ազդեցություն ունենալով ազգային քաղաքականության մշակման գործընթացների վրա, մասնավորապես՝ եվրոպական ինտեգրման խթանման, հարմարվողականության և արագացման վերաբերյալ:

Ե՛վ ԵՄ-ն, և՛ Հայաստանը վերահաստատեցին իրենց հանձնառությունը մարդու իրավունքներին, իրավունքի գերակայությանը և ժողովրդավարական արժեքներին, ընդ որում՝ ԵՄ-ն վերահաստատեց իր անսասան աջակցությունը Հայաստանի համապարփակ քաղաքական և տնտեսական բարեփոխումների օրակարգին և հիբրիդային սպառնալիքներին հակազդելու Հայաստանի ջանքերին: **Ժողովրդավարական արժեքների շուրջ համախմբվածությունն է՛լ ավելի է տարբերակում Հայաստանին Հարավային Կովկասի և հարակից տարածաշրջանի մյուս դերակատարներից՝ նրան դարձնելով առավել բնական գործընկեր ԵՄ արժեքահեն օրակարգի համար:**

Հայաստանի կարևորությունը ԵՄ-ի համար տարածվում է երկկողմ քաղաքական, անվտանգային և տնտեսական հարաբերություններից այն կողմ: ԵՄ-Հայաստան ինտեգրման առաջընթացը ցույց կտա Եվրոպական Միության՝ իր գործընկերների հետ միասին, կարողությունը՝ աջակցելու ժողովրդավարական անցումներին և կայունություն ապահովելու վիճարկելի տարածաշրջաններում, մինչդեռ ձախողումը կարող է խաթարել դրա հեղինակությունը և նորմատիվ ազդեցությունը: Միևնույն ժամանակ այս գործընթացը բնույթով համատեղ ջանք է, այլ ոչ թե միակողմանի. Հայաստանի զարգացման ուղղությունն ավելի ու ավելի է դիտարկվում առավել լայն տարածաշրջանում, մասնավորապես՝ Եվրոպայի Արևելյան հարևանության առումով, որպես պոտենցիալ հենակետ և համատեղ հաջողության պատմության հազվագյուտ օրինակ՝ թե՛ ԵՄ-ի և թե՛ Հայաստանի, ինչպես նաև այլ եվրոպական գործընկեր երկրների և հասարակությունների համար: Հայաստանի կարողությունը և հնարավոր հաջողությունը ԵՄ-ի հետ մերձեցումը առաջ մղելու հարցում՝ չնայած արտաքին դերակատարներից մշտական կառուցվածքային կախվածությանը, մասնավորապես՝ անվտանգային, էներգետիկայի, առևտրի և տնտեսության ոլորտներում, կարող է ԵՄ մյուս գործընկեր երկրների համար հարմարվողական, աստիճանական ինտեգրման գործնական մոդել ծառայել բարդ աշխարհաքաղաքական սահմանափակումների պայմաններում: Եվ հակառակը, Հայաստանին համարժեք աջակցություն չցուցաբերելու ցանկացած ձախողում կարող է խաթարել ԵՄ հեղինակությունն ու նորմատիվ ուժը և միայն խրախուսել նրանց, որոնք դեմ են եվրոպական արժեքներին և ինտեգրացիային:

[16] Հղում՝ https://www.iri.org/news/iri-survey-shows-armenians-perceive-progress-on-peace-and-stability-prioritize-economic-progress/

[17] Հղումը՝ https://euneighbourseast.eu/news/opinion-polls/opinion-poll-shows-rising-trust-for-the-european-union-in-armenia-3/

[18] https://www.iri.org/news/iri-survey-shows-armenians-perceive-progress-on-peace-and-stability-prioritize-economic-progress/

[19] EU Roadmap for Engagement with Civil Society in Armenia 2021-2027: Հղումը՝ https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/2025/documents/EU-CSO%20Roadmap%20Armenia%20UPDATED%20June%202025.pdf

[20] EEAS – The European Union and Armenia: Հղումը՝ eeas.europa.eu/armenia/european-union-and-armenia_en

Եզրակացություն

Չնայած տարածաշրջանային անվտանգությանը սպառնացող սուր, գրեթե գոյաբանական բնույթի սպառնալիքներին և ներքին քաղաքական ու տնտեսական զարգացմանը սպառնացող էական մարտահրավերներին՝ վերջին տարիներին Հայաստանը ցույց է տվել ժողովրդավարական կոնսոլիդացիայի զգալի և չափելի առաջընթաց՝ իր եվրոպական հավակնությունները ամրագրելով ներպետական օրենսդրական շրջանակներում: Հաշվի առնելով ԵՄ-ի նորմատիվ և արժեքների վրա հիմնված պարտավորությունները գործընկեր երկրների նկատմամբ, ինչպես նաև արագ զարգացող աննախադեպ գլոբալ և տարածաշրջանային քաղաքական դինամիկան, որը պահանջում է ԵՄ-ի ժամանակին և հետևողական արձագանքներ, Հայաստանը որակավորվում է ինստիտուցիոնալ աջակցության և քաղաքականության բացության նույն ծավալի համար, որը ԵՄ-ն և նրա անդամ պետությունները տրամադրում են Արևելյան գործընկերության ամենաակտիվ անդամներին և ԵՄ-ի հետխորհրդային ասոցացված գործընկերներ Մոլդովային և Ուկրաինային: Ավելին՝ Հայաստանը, առնվազն, արժանի է հարևան Վրաստանի ներկայիս համագործակցային հարաբերությունների հետ հավասարության՝ չնայած պաշտոնական Թբիլիսիի և Բրյուսելի դժվար հարաբերություններին՝ բացառությամբ թեկնածուի կարգավիճակի, որին Հայաստանը ռազմավարական առումով որոշել է մոտենալ միտումնավոր «ռազմավարական համբերատարությամբ»՝ հաշվի առնելով իր աշխարհաքաղաքական և անվտանգային հատուկ սահմանափակումները:

Արտաքին քաղաքականության գործընթացների արագացման և Արևելյան գործընկերության շրջանակներում ԵՄ բոլոր ինստիտուցիոնալ գործընկերների միջև ընդհանուր չափանիշները պահպանելու անհրաժեշտության համատեքստում, ինչպես նաև ելնելով բարեփոխումների իրականացման գործում Հայաստանի ցուցաբերած հետևողականությունից՝ ԵՄ-ն կարող է առաջնահերթություն տալ կոնկրետ քաղաքականության մի շարք միջոցառումների.

- Վիզաների ազատականացում. Վիզաների ազատականացման գործողությունների ծրագրի չափորոշիչների արագացված իրականացում (2-3 տարի)՝ Հայաստանի քաղաքացիների համար Շենգենյան գոտի առանց վիզայի մուտքի նպատակով: Սա թույլ կտա Արևելյան գործընկերության այլ երկրների օրինակով շոշափելի օգուտներ ապահովել ժողովրդավարական վերափոխումներին սատարող բնակչության համար՝ ընդլայնելով շարժունակությունը, կրթական ծրագրերը և ուսանողների փոխանակումը:
- Ընդլայնված ֆինանսական աջակցություն. Հայաստան-ԵՄ Դիմակայունության և աճի ծրագրի ընդլայնում ներկայիս 270 միլիոն եվրոյի հատկացումից այն կողմ արտոնյալ պայմաններով լրացուցիչ մակրոֆինանսական աջակցության վարկերի տրամադրում և Մոլդովայի Աճի հիմնադրամի նման Հայաստանի համար հատուկ ֆինանսական գործիքների ստեղծում՝ այդպիսով ստեղծելով համաչափ աջակցության մեխանիզմներ, որոնք համապատասխանում են Հայաստանի ռազմավարական նշանակությանը և բարեփոխումների հետագծին:
- Սեկտորային ինտեգրման և կապակցման նախաձեռնությունների ընդլայնում. Աստիճանական ինտեգրում ԵՄ հիմնական շրջանակներին, այդ թվում՝ SEPA-ին (Միասնական եվրոյով վճարումների տարածք)՝ Մոլդովայի նախադեպին համապատասխան, ԵՄ ռոումինգի միասնական տարածքին միացում՝ համահունչ 2026 թվականի հունվարին Մոլդովայի անդամակցության օրինակին, ԵՄ թվային միասնական շուկա՝ թվային ծառայությունների ընդլայնված մասնակցությամբ, և համապարփակ ինտեգրում ԵՄ-ի կողմից ղեկավարվող բոլոր տարածաշրջանային կապի և ենթակառուցվածքային նախաձեռնություններին՝ բազմաթիվ գործառնական ձևաչափերով:

Որտե՞ղ է ավարտվում եվրոպական քաղաքական տարածքը:

Անվտանգային և պաշտպանական համագործակցություն. Հետագա ժամանակահատվածներում ԵՄ Խաղաղության հիմնադրամի ընդլայնված աջակցությունը կարող է զգալիորեն ավելանալ, իսկ ՀԵՄԱ ժամկետը կարող է երկարաձգվել՝ ավելացնելով անձնակազմի թվաքանակը, աշխարհագրական շրջանակը և գործառնական կարողությունները՝ սահմանների ավելի հաստատուն դիտարկում և վստահության ամրապնդում ապահովելու համար: ԵՄ անդամ պետությունների, ինչպիսիք են Ֆրանսիան և Հունաստանը, հետ առկա պաշտպանական համագործակցության շրջանակների վրա հիմնվելով՝ Հայաստանը կարող է ընդլայնված հասանելիություն ստանալ եվրոպական պաշտպանական գնումներին և տեխնոլոգիաներին: Հայաստանի մասնակցությունը ԵՄ ճգնաժամային կառավարման առաքելություններին կարող է ընդլայնվել՝ ներառելով համագործակցային ուսումնական վարժանքներ, բարձրացնելով փոխգործունակությունը և գործառնական պատրաստվածությունը եվրոպական ուժերի հետ:

Ռազմավարական հաղորդակցություն և հիբրիդային սպառնալիքների դեմ պայքար. Անհրաժեշտ է պաշտոնականացնել հետախուզական տեղեկատվության փոխանակման մեխանիզմները՝ հիբրիդային սպառնալիքներին, ահաբեկչությանը, տեղեկատվական պատերազմին հակազդելուն և տարածաշրջանային անվտանգության համակարգմանն ուղղված ինստիտուցիոնալ մեխանիզմների շրջանակներում: Զուգահեռաբար՝ ռազմավարական հաղորդակցման կարողությունների ամրապնդումը կարևոր է Հայաստան-ԵՄ համագործակցության նպատակների, օգուտների և սահմանափակումների թափանցիկ հաղորդակցությունն ապահովելու համար՝ այդպիսով մեղմելով ապատեղեկատվությունը, կառավարելով սպասումները և ամրապնդելով հանրային աջակցությունը: Վերջերս կայացված որոշումը՝ Հայաստանում երկրորդ եվրոպական դիտորդական առաքելություն (EUPMA) տեղակայելու մասին, որը կենտրոնացած կլինի ոչ կինետիկ և հիբրիդային սպառնալիքների լուծման վրա, կարևոր առաջընթաց է և լրացուցիչ հնարավորություններ է ստեղծում այս ոլորտում համագործակցության ընդլայնման համար:

Այնուամենայնիվ, կարևոր է ընդգծել, որ հաշվի առնելով Հայաստանի ամուր դիրքը եվրոպական քաղաքական տարածքում՝ ավելի խոր ներգրավվածության նորմատիվ փաստարկները գերազանցում են սոսկ ինստիտուցիոնալ և քաղաքական տրամաբանությունը և ընդգրկում են քաղաքակրթական ընդհանրությունը: **Համատեղ պատմական հետագծերը, քրիստոնեական ժառանգությունը և շարունակական մշակութային փոխանակումները Հայաստանի և Եվրոպայի միջև կերտել են կապեր, որոնք վեր են պաշտոնական ինստիտուցիոնալ սահմաններից:** Այս փուլում Հայաստանը զբաղեցնում է եզակի և կարևոր սահմանային դիրք՝ միաժամանակ եվրոպական քաղաքական տարածքի ներսում և դրսում՝ գտնվելով հենց այն սահմանին, որտեղ այդ տարածքը միաժամանակ ավարտվում և սկսվում է:

Հենց ինստիտուցիոնալ, քաղաքական, մշակութային և արժեքային գործոնների բարդ փոխազդեցության միջոցով են ի հայտ գալիս իրական պարամետրերը՝ հասկանալու, թե ինչու է Հայաստանը ներկայացնում եվրոպական քաղաքական տարածքի և՛ վերջը, և՛ սկիզբը:

Որտե՞ղ է ավարտվում եվրոպական քաղաքական տարածքը:

- Աշխարհագրական ծայրամաս, որը տեղակայված է Եվրոպայի ավանդական տարածքային սահմանների երկայնքով կամ դրանից այն կողմ:
- ԵՄ հիմնական ինստիտուտներից, խոր տնտեսական ինտեգրման շրջանակներից (DCFTA) և համապարփակ շարժունակության ռեժիմներից դուրս մնալը:
- Տարածաշրջանային աշխարհաքաղաքականության, բազմաչափ անվտանգության մարտահրավերների և երրորդ կողմի շարունակական ազդեցության ու միջամտության հետևանքով պարտադրված կառուցվածքային սահմանափակումներ:
- ԵՄ սահմանափակ ինստիտուցիոնալ կարողությունները՝ Հայաստանին անվտանգության համապարփակ երաշխիքներ տրամադրելու հարցում՝ սահմանափակվելով սահմանային քաղաքացիական դիտորդական առաքելությամբ (EUMA), ոչ կինետիկ ու հիբրիդային սպառնալիքների դեմ պայքարով (EUPMA) և Խաղաղության եվրոպական հիմնադրամի (EPF) միջոցով տրամադրվող սահմանափակ ոչ մահաբեր ռազմական օգնությամբ:
- Անդամակցության անորոշ հետագիծ՝ չնայած ամուր ժողովրդավարական հավաստագրերին և առաջադեմ ինստիտուցիոնալ վերափոխմանը:

Որտեղ է սկսվում եվրոպական քաղաքական տարածքը.

- ԵՄ հետագա ինտեգրման օգտին ուժեղ հասարակական կարծիք,
- Խոր մշակութային ժառանգություն և ինքնություն, ընդհանուր արժեքային համակարգ,
- Ժողովրդավարական ճանապարհով ընտրված կառավարության կողմից կայացված քաղաքական որոշումները,
- Ինտեգրում ընդլայնված համաեվրոպական քաղաքական ֆորումներում (EPC, CoE, OSCE),
- Եվրոպան ռազմավարական առումով կարևոր տարածաշրջանների և շուկաների հետ կապող հեռանկարային տարածաշրջանային ենթակառուցվածքների և կապակցման նախագծերի համար «Խաղաղության խաչմերուկ» դառնալը,
- Եվրոպական կարգավորող չափորոշիչներին և շրջանակներին ոլորտային և ինստիտուցիոնալ մոտարկման արագացում,
- Եվրոպական հիմնարար արժեքներին (ժողովրդավարություն, իրավունքի գերակայություն, մարդու հիմնարար իրավունքներ) նորմատիվ համապատասխանեցում,
- Էմպիրիկ փորձարկման դեպք՝ պարզելու համար, թե արդյոք եվրոպական քաղաքական տարածքը կարող է գերազանցել վիճարկվող աշխարհագրական սահմանները՝ արժեքների վրա հիմնված ինտեգրման միջոցով,
- Արժեքներով պայմանավորված, այլ ոչ թե աշխարհագրորեն որոշված եվրոպական ինքնության կառուցման պոտենցիալ մոդել,
- Աննախադեպ խորհրդանշական ճանաչում՝ Եվրոպայի ապագա ուղին քննարկելու համար եվրոպացի առաջնորդներին հյուրընկալելու միջոցով (2026 թվականի մայիսյան գագաթնաժողովներ):

Այս շրջանակը ենթադրում է, որ Հայաստանի քաղաքական հետագիծը կորոշի ոչ միայն մեկ երկրի հարաբերությունները եվրոպական կառույցների հետ, այլև նախադեպեր կստեղծի, թե ինչպես է ԵՄ-ն հայեցակարգում և գործառնականացնում եվրոպական քաղաքական տարածքի սահմանները գլոբալ և տարածաշրջանային աշխարհաքաղաքական հակամարտությունների և նորմատիվ մրցակցության դարաշրջանում:

Հեղինակի մասին

Սերգեյ Մինասյանը Կովկասի ինստիտուտի փոխտնօրենն է և Կոնրադ Ադենաուեր հիմնադրամի հրավիրված գիտաշխատող, ինչպես նաև նախկին դիվանագետ և արտաքին ու անվտանգության քաղաքականության փորձագետ:Նա պատմական գիտությունների թեկնածու է (ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիա) և քաղաքական գիտությունների դոկտոր (Միջազգային հարաբերություններ, ՀՀ Պաշտպանության նախարարության Ազգային պաշտպանական հետազոտական ինստիտուտ):Եղել է Ռումինիայում ՀՀ դեսպան (2017–2023) և ունի ՀՀ արտակարգ դեսպանորդի և լիազոր նախարարի դիվանագիտական աստիճան:

KONRAD ADENAUER STIFTUNG

Konrad-Adenauer-Foundation
Program “Political Dialogue South Caucasus”

https://www.kas.de/en/web/suedkaukasus/